

ТИПОВА РОЗБІЖНІСТЬ МОВНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТЕМПОРАЛЬНО-ПОНЯТІЙНОЇ КАТЕГОРІЇ У ПРАКТИЦІ ПЕРЕКЛАДУ

При поглибленому вивченні німецької мови трапляються помилки під час вживання та перекладу слів, семантична структура яких відрізняється від структури відповідних слів рідної мови. У даному випадку ми маємо справу з явищем інтерференції, тобто порушенням норм іноземної мови під впливом рідної. Причиною виникнення інтерференції¹ є те, що опанування іноземної мови будується на тому, що людина, яка вивчає іноземну мову, свої висловлювання втілює у норми рідної мови. Вона зіставляє й протиставляє в іноземній мові те, що зіставляє й протиставляє у рідній мові, та встановлює між окремими мовними фактами іноземної мови нехарактерні для неї зв'язки і співвідношення. При вивченні лексики такі порушення норм ми спостерігаємо доволі часто,² головним чином при неспівпаданні семантичних сфер відповідних лексичних одиниць та при відмінності фразеологічних зв'язків.

Наприклад:

1. *Wem gehört die Initiative?* Замість
Von wem geht die Initiative aus?
2. *Die Waschmaschine arbeitet nicht.* Замість
Die Waschmaschine funktioniert nicht.
3. *Er schlug mir eine Zigatte vor.* Замість
Er bot mir eine Zigarette an.

У першому и другому прикладах німецьким словам *gehören*, *arbeiten* надається більш широка семантика їх українських еквівалентів. У третьому випадку помилка пояснюється відсутністю в українській мові звички диференціювати значення *anbieten*, *vorschlagen*. У зазначених прикладах має місце таке порушення мовної норми, яке відповідає окремому виду інтерференції, котрий називають очевидною інтерференцією на відміну від прихованої інтерференції,³ при якій не спостерігаємо помітного порушення мовних норм та для якої є характерним невикористання мовних одиниць іншої мови внаслідок відсутності їх у рідній. Речення *Er war nicht zufrieden, dass ich befördert wurde* не має певної лексичної помилки, але значеннєвий ряд висловлювання значно спрощений та позбавлений ідеоматичності. У цьому випадку

треба було вживати дієслово *missgönnen*⁴ – *Er missgönnte mir meine Beförderung*.

У людей, які недостатньо володіють німецькою мовою та в яких не до кінця сформована мовна інтуїція, досить часто виникають проблеми при перекладі різних за родом часових відношень: при передачі послідовної дії у часі, їх додаткових змістовних та стилістичних характеристик, при користуванні окремими лексичними одиницями, які виражають подібне відношення. Незважаючи на тотожність об'єктивної дійсності та формальної рівності одиниць, за допомогою яких ми вимірюємо та сприймаємо час, у різних мовах разом із загальними рисами існують відмінності у мовному оформленні цієї понятійної категорії. У даному повідомленні не ставиться за мету описати всі особливості вираження відношень у німецькій мові, а буде лише звернено увагу на найбільш типові розбіжності між українською, російською та німецькою мовами, котрі, як правило, призводять до граматичних та лексичних помилок при перекладі.

Однією з причин численності помилок є відсутність систематичного співвідношення при перекладі часових форм німецької, української та російської мови у підрядних реченнях мети, якщо дія у головному реченні виражає теперішній або майбутній час.⁵ У німецькій мові в таких випадках вживають презенс, у той час як в українській та російській мові для вираження теперішнього та майбутнього часу можна використовувати форму минулого часу.

Порівнюємо:

Укр. – *Я тобі про це кажу, щоб ти це знав.*

Рос. – *Я тебе это говорю, чтобы ты это знал*

Нім. – *Ich sage es dir, damit du es weißt.*

Цю різницю обов'язково треба враховувати, щоб попередити такі помилки, як у наступному граматично неправильно побудованому реченні: *Ich sage es dir, damit du es wusstest*.

Необхідно враховувати такі речення німецькою мовою, в яких структурні компоненти висловлювання не співпадають з компонентами висловлювання в українській та російській мовах при вираженні однакових відношень. У першу чергу треба вказати на вираження граматичних відношень, що вказують на часову межу, якої досягає дія головного речення, котре оформлюється за допомогою сполучника *bis* або парних сполучників *so lange (solange)...bis...* у випадку, якщо в українській та російській мові їм відповідають сполучники “поки не/доки не” або “до того часу..., поки/доки не” (укр.); “пока не” або “до тех пор..., пока не” (рос.). На відміну від української та російської мо-

ви у німецьких виразах заперечення *nicht* не є компонентом структури підрядного речення.

Порівняємо:

Укр. – *Ти повинен до того часу виконувати вправи, доки не будеш правильно вимовляти цей звук.*

Рос. – *Ты должен до тех пор упражняться, пока не будешь правильно произносить этот звук.*

Нім. – *Du sollst so lange üben, bis du den Laut richtig aussprichst* (але не: *Du sollst so lange üben, bis du den Laut nicht richtig aussprichst*; тобто укр.: *Ти повинен до того часу виконувати вправи, доки не будеш **неправильно** вимовляти цей звук*; або рос.: *Ты до тех пор должен упражняться, пока не будешь **неправильно** произносить этот звук*).

Як бачимо з цього прикладу, помилки при побудові такого типу часто призводять до смислових порушень.

Під час вивчення німецької мови виникають певні труднощі при побудові речень часу, коли вказується на те, що час дії головного речення передує часу дії підрядного речення, яке вводиться сполучниками *bevor* та *ehe*⁶ у випадку, якщо вони позначають (укр. мовою) “*не встиг (він)...*, як”; (рос. мовою) “*не успел (он)...*, как”. Так само, як і у попередньому випадку, труднощі виникають у відсутності навичок не вживати заперечення.

Порівняємо:

Укр. – *Не встиг він відповісти, як почувся дзвоник.*

Рос. – *He успел он ответить, как раздался звонок.*

Нім. – *Bevor (ehe) er antwortete, klingelte es.*

Розбіжність обов’язкового набору компонентів в українських та російських реченнях є причиною багаточисленної кількості помилок під час перекладу при вираженні значення “*вже більш не*” (укр.); “*уже больше не*” (рос.). В українських та російських реченнях: *У нас вже більше немає часу* (укр.) та *У нас больше нет времени* (рос.) – ми маємо два слова “*більше, вже*” (укр.); “*больше, уже*” (рос.), одне з яких можна виключити без порушення змісту висловлювання, оскільки значення досить легко можна встановити з контексту.

Порівняємо:

Укр. – *В мене більше немає часу. – В мене вже немає часу.*

Рос. – *У меня больше нет времени. – У меня уже нет времени.*

В німецькій мові вживання слова *mehr*⁷ є обов’язковим, в той час як значення, яке виражається словом *schon*, можна не брати до уваги: *Wir haben (schon) keine Zeit mehr*. Не знаючи цієї закономірності, носії

української та російської мови забувають вживати *mehr*, створюючи неправильні речення: *Wir haben schon keine Zeit*.

Момент виконання дії нерідко визначається шляхом вказівки на час, який відмежовує цю дію від іншої. В українській та російській мові у таких випадках вживаються прийменники “через...після” (укр.); “через...после” (рос.) або “за...до”. В німецькій мові у таких висловлюваннях дієслово перед вказівкою на час виконання дії не зазначається.

Порівняємо:

Укр. – Він прийшов через п'ять хвилин після дзвоника.

Він прийшов за п'ять хвилин до дзвоника.

Рос. – Он пришел через пять минут после звонка.

Он пришел за пять минут до звонка.

Нім. – Er kam fünf Minuten nach dem Klingelzeichen.

Er kam fünf Minuten vor dem Klingelzeichen.

Також потрібно виробити навички вживання такої структури, як:

Нім. – Zwanzig Minuten früher/später.

Укр. – На 20 хвилин раніше/пізніше.

Рос. – На 20 минут раньше/позже.

Тяжінням до звичних структур рідної мови пояснюються помилки такого типу:

Er kam nach 20 Minuten nach dem Klingelzeichnen.

Er kam um 20 Minuten früher/später als die anderen.

У системі мовних відношень німецької мови існує характерна закономірність оформлення початку відліку часу, яка характеризується тим, що момент відліку часу найчастіше виражається за допомогою конструкції, до складу якої входить прислівник *an* та *ab* (*vom 1. Oktober an, ab kommendem Monat*).

Порівняємо:

Укр. – З цього моменту ніхто не повинен розмовляти!

Рос. – С этого момента никто не должен разговаривать!

Нім. – Von jetzt ab wird kein Wort mehr gesprochen!

Мовне оформлення дати також має свою специфіку. На відміну від української та російської мов, у німецькій мові використовується не порядковий, а кількісний числівник. Перед датою не вживається прийменник *in*, який відповідає українським (*у, в*) і російському (*в*); тому не можна сказати: *Er wurde 1985 geboren*. Не так часто, як в українській та російській мовах, вживається слово *рік*.

Порівняємо:

Укр. – Я народився у(в) 1985-му році.

Рос. – Я родился в 1985-м году.

Нім. – *Ich wurde (im Jahre) 1985 (кількісний числівник) geboren.*

При вказівці на відрізок часу у німецькій мові перший компонент прийменника *von...bis* (нім.м.), *з...по* (укр.м.); *с...по* (рос.м.) не вживається. Якщо один рік називається відразу за іншим, опускаються обидва прийменники.

Порівняємо:

Укр. – *З 1984 по 1990 я працював учителем.*

Рос. – *С 1984 по 1990 я работал учителем.*

Нім. – *1984 bis 1990 war ich als Lehrer tätig.*

Укр. – *З 1995 по 1996 рік я був у Німеччині.*

Рос. – *С 1995 по 1996 год я был в Германии.*

Нім. – *1995/1996 war ich in Deutschland.*

Попереджуючи можливі виникнення помилок типу *in den vierzigsten (замість vierziger) Jahren*, треба вказати на те, що в українській та російській мовах перед словом *рік* вживаються відмінювані форми числівника у ролі означення, в той час як для німецької мови характерно вживання незмінної форми числівника з суфіксом *-er*.

Порівняємо:

Укр. – *У вісімдесяти роки минулого століття...*

Рос. – *В восьмидесятые годы прошлого века...*

Нім. – *In den achtziger Jahren des vorigen Jahrhunderts...*

Значення дії, яка повторюється через певний проміжок часу (щодня, раз на місяць, з інтервалом 15 хвилин і т.д.), в німецькій мові може передаватися за допомогою афіксів *all-*, *-lich* і граматичних структур *täglich*, *alljährlich*, *einmal im Monat*, *in Abständen von 15 Minuten* тощо. При цьому слова з суфіксом *-lich* потрібно відрізнити від схожих за звучанням слів з суфіксом *-ig*, який в даному протиставленні вказує не на повторюваність, а на тривалість дії: *eine dreiwöchige Reise*, *eine langjährige Praxis* і т.д.

Порівняємо:

Укр. – *Під час своєї чотиритижневої відпустки я зазвичай їду до моря.*

Рос. – *Во время своего четырёхнедельного отпуска я обычно еду к морю.*

Нім. – *In meinem vierwöchigen Urlaub fahre ich immer ans Meer.*

Часто такі відмінності стають причиною виникнення помилок типу: *Nach einer vierwochentlichen (замість vierwöchigen) Reise kehrte ich in die Ukraine zurück.*

Носії української та російської мов мають набути навичок правильного перекладу еквівалентів слову *коли* (рос. м. *когда*, нім. *als*, *wenn*,

wann). У підрядних реченнях часу використовуються сполучники *als* і *wenn*. *Als* використовується для вираження одноразової дії в минулому часі, питальне ж слово *wann* використовується в непрямих питаннях.

Порівняємо:

Укр. – Коли я прийшов до неї, то вона зраділа.

Рос. – Когда я пришел к ней, она обрадовалась.

Нім. – Als ich zu ihr kam, freute sie sich.

Укр. – Коли я була у Парижі, я завжди ходила до Лувра.

Рос. – Когда я бывала в Париже, я всегда ходила в Лувр.

Нім. – Wenn ich in Paris war, ging ich immer in den Louvre.

В цьому зв'язку потрібно згадати про одну доволі розповсюджену помилку, яка виникає внаслідок складної аналогії з умовними підрядними реченнями і зумовлена неправильним вживанням співвідносного слова *so* в підрядних реченнях часу: *Als er das hörte, so wunderte er sich sehr*.

Неправильне оформлення перекладу часто відбувається внаслідок змішування німецьких еквівалентів прислівника “*modi*” (*damals, dann*). Потрібно пам'ятати, що слово *damals* означає “в той час, не зараз”, а *dann* використовується в головному реченні у відповідності зі сполучником *wenn* у підрядному.

Порівняємо:

Damals war ich zehn Jahre alt.

Sie kommt immer gerade dann, wenn ich keine Zeit habe.

Без врахування таких відмінностей виникають помилки типу: *Ich war dann sehr jung*.

Певні труднощі також виникають при виборі відповідника прислівнику “зараз”. Українські і російські слова не включають в себе семантичного компонента, який вказує на взаємовідношення моменту дії з певним часом і може означати момент, в якому відбулось, відбувається або буде відбуватися дія, в той час як у німецькій мові прислівник *jetzt* співвідноситься з теперішнім часом, *eben* – з минулим, а *gleich* – з майбутнім.

Порівняємо:

Укр. – Він зараз вдома?

Рос. – Он сейчас дома?

Нім. – Ist er jetzt zu Hause?

Укр. – Він щойно був тут?

Рос. – Он сейчас был здесь?

Нім. – War er eben hier?

Укр. – Він зараз прийде?

Рос. – *Он сейчас придет?*

Нім. – *Kommt er gleich?*

Типовою помилкою є, наприклад, відповідь на питання *Wo ist Herr Schmitt?*

Er kommt jetzt.

Er war gleich hier.

Аналогічні порушення мовної норми трапляються при перекладі німецьких відповідників прийменника „*через*“ (*in, nach*). Вони зазвичай робляться від незнання того, що *in* використовується у мовленні в тому випадку, коли йде мова про подію, яка повинна статися в майбутньому, а *nach* – коли йдеться про подію, яка вже відбулася.

Порівняємо: *In fünf Minuten bin ich mit meiner Arbeit fertig.*

Nach fünf Minuten war ich mit meiner Arbeit fertig.

Без врахування цієї різниці досить часто робляться при перекладі помилки типу: *Er kam erst in einem Monat*. Широко поширена модель *Heute in...Tagen (Wochen, Monaten* тощо). Наприклад, *Heute in Zwei Wochen beginnen die Prüfungen*.

При вказівці на те, що подія відбувається в даний момент, крім прислівника *jetzt*, використовується ще й прислівник *nun*, який має додатковий семантичний компонент-вказівку на співвіднесеність дії в теперішньому часі із завершенням іншої дії в минулому. Цю відмінність обов'язково потрібно брати до уваги, оскільки часто на заняттях використовуються речення такого змісту:

Укр. – *А зараз перейдемо до... або А зараз давайте...*

Рос. – *А теперь перейдем к... или А теперь давайте...*

Нім. – *Gehen wir nun zum nächsten Thema über! Nun wollen wir..., а не Und jetzt lesen Sie!*

Досить часто неправильно перекладаються в реченні прислівники *nur* і *erst* внаслідок наявності двох німецьких еквівалентів слову “*тільки*”. Іноді, правда, це трапляється і з іншої причини. Існує думка, що *erst* вживається при вираженні часових відношень, а *nur* – у всіх інших випадках. Таке помилкове уявлення потрібно подолати, бо при вираженні часових відношень можуть використовуватись обидва слова: *erst* для вираження того, що подія відбулася (або відбудеться) не раніше певного часу або в більш пізній момент часу, ніж ми припустили, а *nur* – при зазначенні певного проміжку часу.

Порівняємо:

Укр. – *Телефільм починається лише о 23 години.*

Рос. – *Телефильм начинается только в 23 часа.*

Нім. – *Der Fernsehfilm beginnt erst um 23 Uhr.*

Укр. – *Телефільм іде лише 40 хвилин.*

Рос. – *Телефильм идет только 40 минут.*

Нім. – *Der Fernsehfilm läuft nur 40 Minuten.*

Таке протиставлення ознак “момент часу – проміжок часу” потрібно брати до уваги також при виборі регулярних відповідників словам “година” і “термін”.

Порівняємо:

Укр. – *Зараз лише перша година.*

Рос. – *Сейчас только один час.*

Нім. – *Es ist jetzt erst 1 Uhr.*

Укр. – *Я на тебе чекала тільки лише одну годину.*

Рос. – *Я тебя ждала только один час.*

Нім. – *Ich habe auf dich nur eine Stunde gewartet.*

Укр. – *Я даю Вам лише три дні строку.*

Рос. – *Я даю Вам только три дня срока.*

Нім. – *Ich gebe Ihnen eine Frist von nur drei Tagen.*

Укр. – *Останній термін закінчується лише першого грудня.*

Рос. – *Последний срок истекает только 1 декабря.*

Нім. – *Der letzte Termin ist erst der 1. Dezember.*

Таким чином, найбільш типові відмінності в мовному оформленні конструкцій, пов’язаних із темпорально-понятійною категорією, та виникнення внаслідок цього помилок спостерігаються при перекладі:

- часових форм в підрядних реченнях мети, якщо дія в головному реченні виражена в теперішньому або майбутньому часі;
- речень, які оформлюються сполучниками *bis* або *so lange (solange)*... *bis* у головному реченні, яке виражає часову межу, і сполучниками *bevor, ehe* в підрядному реченні без введення звичного для української та російської мов заперечення;
- речень, які вводяться сполучниками *wenn, als, wann* із врахуванням одноразовості дії в минулому при використанні сполучника *als*;
- набору компонентів *schon...mehr; früher/später*;
- конструкцій речень з *an* і *ab*;
- афіксальних утворень з *all-, -lich*, які виражають дії, що повторюються через певний проміжок часу;
- прислівників *damals, da, dann, jetzt, eben, gleich*, які співвідносяться з теперішнім, минулим та майбутнім часом; прийменників *in, nach*, пов’язаних відповідно з подіями в теперішньому і минулому часі.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Hufeisen, Britta; Neuner, Gerhard. Angewandte Linguistik für den fremdsprachlichen Deutschunterricht. – Berlin 2002. – S. 24.
2. Карлин А.Л. Явление интерференции при изучении лексики // Иностранные языки в школе. – 1965. – № 4.
3. Там само, с. 26.
4. Bünting, Karl-Dieter. Deutsches Wörterbuch: Mit der neuen Rechtschreibung. – Schweiz, 1996. – S. 465.
5. Helbig/Buscha. Deutsche Grammatik. – Berlin, 2002. – S. 612.
6. Там само, с. 602.
7. Там само, с. 305.